

MANIFESTÁCIA PRACUJÚCEHO LUDU VÝCHODNÉHO SLOVENSKA PROTI FAŠIZMU A ZA OBRANU REPUBLIKY V KOŠICIACH ROKU 1938

Rok 1938 bol pre Československú republiku síce jubilejným dvadsiatym rokom jej trvania, no pre ďalšiu existenciu buržoáznej republiky bol zároveň rokom osudným. Už od svojho začiatku prebiehal v znamení neustále vzrastajúcej aktivity vnútorných fašistických síl, ktorú priamo podporovala nerozhodnosť československej vlády zakročiť proti rozbihačom republiky, okupácia Rakúska fašistickým Nemeckom a vzrastajúce útoky fašistického Nemecka proti Československu. Henleinova fašistická SDP v československom pohraničí a na Slovensku HSLS posmeľované ustavičným ustupovaním československej vlády pred výčinnými fašistov a huckané Hitlerom sa otvorene pripravovali v priebehu r. 1938 zasadiť rozhodujúci úder celistvosti republiky a jej buržoáznodemokratickému zriadeniu.

V priebehu r. 1938 stupňovala však aj KSČ svoju činnosť pre obranu republiky. KSČ v tomto období zdôrazňovala, že buržoáznodemokratické zriadenie, hoci je zamerané na udržiavanie nadvlády buržoázie nad proletariátom, a teda už svojou triednou podstatou pracujúcemu ľudu nepriateľské, je predsa pre možnosti boja pracujúceho ľudu za svoje požiadavky a pre prípravu proletárskej revolúcie vhodnejšou štátnou formou ako otvorená fašistická diktatúra. Preto KSČ v období obrany republiky mobilizovala náš ľud do boja proti nastoleniu fašistickej diktatúry v Československu vnútornými silami a proti napadnutiu Československa fašistickým Nemeckom. Vidiac nerozhodný postup a tým priamu podporu vlády fašistickým silám, KSČ presvedčovala pracujúci ľud v Československu, že republiku môže zachrániť len pracujúci ľud, ak sa zjednotí v jednotnom a ľudovom fronte a svojím jednotným postupom dokáže donútiť vládu, aby začala novú politiku voči fašistom a v otázkach obrany republiky. Preto základnou úlohou, ktorú KSČ v období obrany republiky plnila, bolo budovanie jednotného a ľudového frontu podľa smerníc VII. kongresu Komunistickej internacionály, konkretizovaných na pomery a podmienky v Československu VII. sjazdom KSČ. Trepezlivým a neúnavným presvedčovaním a poukazovaním na postavenie pracujúceho ľudu v krajinách, kde už fašizmus zvíťazil — Nemecko, Taliansko a Španielsko — KSČ sa darilo stále viac a viac ľudí vytrhávať z ideového zmätku zapríčineného činnosťou buržoáznych strán a vstúpiť do

ich politického myslenia ochotu brániť republiku. Bolo však potrebné tejto ochote dať aj pevný vonkajší organizačný výraz v jednotnom a ľudovom fronte. To bola už ťažšia úloha, keďže KSČ budovala jednotný a ľudový front sama, nielen bez akejkoľvek podpory, ale ustavične musela bojovať proti štátnemu aparátu a vedeniam jednotlivých — predovšetkým však tzv. socialistických strán, t. j. sociálnodemokratickej a národnosocialistickej strany — strán, ktoré všetku svoju energiu a vplyv využívali na to, aby zabránili zjednoteniu pracujúceho ľudu proti fašizmu a na obranu republiky. Vedenia tzv. socialistických strán nezameriavali ostrie svojho boja proti buržoázii a fašistickým silám, ale proti KSČ. Preto v Československu nebolo možné budovať jednotný a ľudový front cestou protifašistického postupu všetkých robotníckych strán, ale len zdola, cestou presvedčovania a získavania príslušníkov tzv. socialistických strán (a tiež aj ostatných buržoáznych strán) do jednotnej obrany republiky. Vzhľadom na to, že fašistické sily a reakcia v Československu sa na spoločný postup proti republike už dokázali vo svojom postupe zjednotiť, bolo budovanie jednotného frontu zdola oveľa ťažšie a pomalšie, ako to vyžadovala objektívna situácia. KSČ v budovaní jednotného a ľudového frontu zdola využívala všetky možnosti a formy poskytované buržoáznodemokratickým zriadením. Na rôznych schôdzkach, zhromaždeniach, táboroch ľudu, v obecných zastupiteľstvách, v záujmových organizáciách, v osobnej agitácii, proste všade tam, kde na to boli aspoň minimálne možnosti, komunisti vždy nastoľovali otázku obrany republiky. V tejto činnosti strana dosiahla určité výsledky. Počas r. 1937 a 1938 usporiadala desiatky manifestácií a schôdzí, kde príslušníci rôznych strán v prípisoch a telegramoch vláde vyjadrovali svoje odhodlanie a ochotu brániť republiku, žiadali prísne zakročiť proti fašistickým a iredentistickým stranám v Československu a v otázkach obrany republiky sa oprieli o pracujúci ľud. Podobnú činnosť uskutočňovali komunisti aj v obecných zastupiteľstvách. Tieto akcie, aj keď roztrieštené, svedčia jasne o tom, že napriek zúrivému odporu štátneho aparátu, buržoázie a predákov tzv. socialistických strán myšlienka jednotnej obrany republiky je na postupe a nachádza čoraz viac prívržencov.

Jednou z foriem budovania jednotného a ľudového frontu zdola na Slovensku boli mohutné manifestácie proti fašizmu a na obranu republiky, ktoré v letných mesiacoch r. 1938 usporiadala KSČ na Slovensku. Manifestácie boli dôkazom toho, že boj KSČ za obranu republiky sa na základe plnenia smerníc Ústredného výboru KSČ z decembra 1937¹ konkretizovaných v uznesení Oblastného vedenia KSČ v Košiciach 20. marca 1938 vymanil z rámca roztrieštených a viac-menej náhodných akcií vyjadrujúcich vernosť a odhodlanie slovenského ľudu brániť republiku a dostával sa na organizovanejšiu masovú základňu. Uznesenie Oblastného vedenia v Košiciach, ktoré obsahovalo smer-

¹ Zasadnutie Ústredného výboru KSČ sa konalo 11.—12. decembra 1937. Komunistom uložilo ako hlavnú úlohu zintenzívniť počas roku 1938 svoju činnosť v oblasti budovania jednotného a ľudového frontu zdola. Uzneslo sa zapojiť do proletárskej obrany republiky čo najširšie masy pracujúceho ľudu a „vytvoriť široký front všetkých demokratických, anti-fašistických a robotníckych strán“. (Sborník k VI., VII. a VIII. zväzku Spisov Kl. Gottwalda, 395—412.)

nice pre budovanie jednotného a ľudového frontu na Slovensku prijaté po referáte V. Širokého, presahuje rámec organizačnej oblasti. Zdôraznilo sa tu, že pre úspešné budovanie jednotného a ľudového frontu na Slovensku KSC vo svojom strede musí zlikvidovať zvyšky nesprávnych názorov voči členom iných strán a musí mať len jeden cieľ — obranu republiky. Pre ďalšiu činnosť zasadnutie zdôraznilo, že KSC na Slovensku „musí robiť manifestácie pre republiku a jej celistvosť. Keď sa také manifestácie budú konať napr. v maďarských krajoch, je povinnosťou, aby sa ich zúčastnili aj organizácie a spolky iných národností. Tak to musí byť aj v opačnom prípade”.²

V rade mohutných manifestácií vyjadrujúcich odhodlanie nielen väčšiny slovenského pracujúceho ľudu, ale aj ľudu iných národností žijúcich na Slovensku brániť republiku pred agresiou fašistického Nemecka, ako aj proti domácim rozbíjačom a separatistom bola prvou Manifestácia národov východného Slovenska v Košiciach 31. júla 1938.³ Vidíme, že od uznesenia Oblastného vedenia v Košiciach 20. marca 1938 po košickú manifestáciu prešiel pomerne dlhý čas. Zapríčinila to však objektívna situácia, ktorá nedovolila manifestácie skôr usporiadať. Po okupácii Rakúska fašistickým Nemeckom československá vláda nechcela dovoliť, aby sa u nás hovorilo o nebezpečenstve, ktoré pre republiku vzniklo z okupácie Rakúska, a preto úrady nepovolili KSC usporiadať takmer nijakú schôdzu. Z toho dôvodu a tiež preto, aby sa vraj utvorilo pokojnejšie ovzdušie pre rokovanie o národnostnom štatúte s henleinovou stranou,⁴ vláda na celý apríl 1938 zakázala všetky politické schôdzky. V máji zasa KSC musela venovať hlavnú pozornosť príprave volieb do obecných zastupiteľstiev a v druhej polovici mája a v júni manifestácie znemožnila napätá situácia vyvolaná mobilizáciou. Vnútorne napätie povolilo až v letných mesiacoch, keď KSC začala organizovať košickú manifestáciu. To, pravda, neznamená, že by KSC v týchto mesiacoch bola obranu republiky zanedbávala. Obrana republiky sa viedla najmä v zasielaní prípisov a telegramov vláde od obecných zastupiteľstiev (iné schôdze boli zakázané) a KSC spájala aj volebnú agitáciu s mobilizáciou pracujúceho ľudu na obranu republiky.

*

Manifestácia pracujúceho ľudu východného Slovenska v Košiciach pozostávala z dvoch bezprostredne na seba nadväzujúcich častí: zo zasadnutia Krajiniského vedenia KSC na Slovensku 30. júla 1938 v Košiciach a z vlastnej manifestácie, ktorá bola 31. júla. Takéto poradie bolo určené preto, aby sa s uznesením Krajiniského vedenia KSC na Slovensku v čo najkratšom čase oboznámili tisíce pracujúcich zúčastnených na manifestácii a prijali ho.

² Štátny ústredný archív Praha (ďalej ŠÚA Praha), zb. X/K/26.

³ V názve manifestácie ide o chybu v štylizácii. Nemohla to byť manifestácia národov, keďže sa na nej zúčastnili príslušníci národa (Slováci) a národností (Maďari, Nemci a Ukrajinci). Táto chyba sa opakuje vo všetkých prejavoch, ako aj v „Rezolúcii“, ktorú manifestácia prijala.

⁴ Věnkov, 4. apríla 1938.

Krajinské vedenie KSČ na Slovensku sa zišlo v čase, keď nebezpečenstvo prepadnutia Československa fašistickým Nemeckom za priamej podpory vnútorných fašistických síl posilňovaných nerozhodnosťou a ústupčivosťou československej vlády zo dňa na deň vzrastalo a nadobúdalo formu bezprostrednej prípravy vojenského prepadnutia. Zišlo sa v čase, keď v politickom živote na Slovensku fašistická HSLS bola už vedúcou politickou silou všetkej buržoázie na Slovensku. Hoci medzi HSLS a ostatnými buržoáznymi stranami a skupinami existovali ostré mocenské a politické rozpory — najmä v otázkach riešenia národnostnej otázky — predsa v boji proti KSČ a revolučnému proletariátu sa všetka buržoázia na Slovensku stretla na spoločnej platforme s HSLS. Na spoločnej platforme boja proti KSČ sa s HSLS a ostatnou buržoáziou chtiac-nechtiac stretli aj vedenia tzv. socialistických strán. Vedenia tzv. socialistických strán svojou protikomunistickou politikou zameranou na znemožnenie zjednotenia robotníckej triedy sa priamo zapájali do podpory rozbižajskej politiky HSLS smerujúcej k nastoleniu fašistickej diktatúry na území Slovenska. Za takéhoto stavu v slovenskom politickom živote KSČ bola naozaj jedinou stranou bojujúcou nielen za životné záujmy slovenského proletariátu a chudobného roľníctva, ale aj za obranu existencie slovenského národa. Slovenským komunistom teda v rámci obrany republiky pripadla tiež úloha obrany slovenského národa pred ľudáckymi vodcami vykonávajúcimi úlohu hitlerovskej piatej kolóny v Československu. Boj KSČ proti separatistickej politike HSLS, ako hlavnému tlmočníkovi prot ľudových záujmov buržoázie na Slovensku, bol za danej situácie bojom proti všetkej buržoázii.

Uznesenia prijaté na zasadnutí Krajinského vedenia KSČ na Slovensku po referáte Klementa Gottwalda, ktorý sa na zasadnutí zúčastnil za Ústredný výbor KSČ, sú motivované zodpovednosťou komunistov za osud slovenského národa. V uznesení sa zdôrazňuje, že hlavným nebezpečenstvom pre existenciu slovenského národa je separatistická politika HSLS hazardujúca s osudom národa a štátu, keďže ľudáci „majú byť vnútropolitickou silou, ktorá ženie republiku ku kapitulácii pred Berlínom a vymáha zmenu československej zahraničnej politiky“.⁵ Uznesenie tiež odhaľuje pravý cieľ spojenia ľudovej strany s maďarskými iredentistami a henleinovcami, ktoré sa uskutočnilo vo februári 1938: „Nie je pravda, že Hlinka využíva Henleina a Esterházyho na podporu slovenských nacionálnych požiadaviek, pretože — naopak — Henlein a Esterházy využívajú Hlinku, aby mohli skrývať svoje otvorené plány a vydobyli si tak súhlas svetovej verejnosti, odvolávajúc sa na ľudáckych autonomistov . . .“⁶

⁵ Gottwald Kl., *Spisy* VIII, 251.

⁶ Tamtiež, 252—253. — Hitler a iní predáci fašistického Nemecka veľmi často vydávali ľudácky separatizmus za dôkaz toho, že ani „Slováci“ nechcú žiť v Československu a že teda na udržaní celistvosti ČSR majú záujem iba Česi, číselná menšina obyvateľstva ČSR. Tieto tvrdenia mali podopierať tézu, že Československo nie je prirodzeným štátnym útvarom, ale iba umelým a násilne vytvoreným versailleskými mierovými zmluvami. Ľudáci, hoci sa navonok stavali za existenciu ČSR a žiadali iba autonómiu v rámci ČSR, nikdy sa proti vôľou Hitlera neohradili, ale naopak, na základe záujmu Hitlera o Slovensko sa snažili v rozpore so skutočnosťou pred svojím členstvom postaviť Hitlera do svetla ochrancu malých

Zasadnutie Krajsinského vedenia postavilo pred slovenských komunistov ako hlavnú a najnaliehavejšiu úlohu pri obrane republiky „zjednotiť ľudí všetkých národov, utvoriť spoločný široký front Slovákov, Čechov, Maďarov, Nemcov a Ukrajincov“.⁷ Tu sa znovu ukazuje, že KSČ ako jediná internacionálna strana v Československu správne pochopila, že obrana republiky nie je len záležitosťou českého a slovenského národa, ale vytýčila si za úlohu zjednotiť do širokého protifašistického frontu všetko obyvateľstvo žijúce na území Slovenska. Pri tomto zjednocovanom procese malo hrať významnú úlohu združenie vytvorené koalíčnými stranami na Slovensku počas volieb do obecných zastupiteľstiev v máji 1938 pod názvom Slovenská jednota za Československú republiku a demokraciu.⁸ Slovenská jednota však v dôsledku toho, že bola len mechanickým spojením meštiackych a tzv. socialistických strán na Slovensku, nedostala sa cez rámec nacionalizmu, keďže združovala len slovenské a české strany na území Slovenska (okrem KSČ a HSLS), kým obyvateľstvo ostatných národností si nevšimla, čím ho priamo hnala do područia maďarských iredentistov, ukrajinských a poľských separatistov a henleinovcov.⁹ Spojenectvo strán združených v Slovenskej jednote sa po voľbách do obecných zastupiteľstiev nemohlo rozvinúť¹⁰ jednak preto, že nemalo nijaký akčný program, jednak preto, že členovia jednotlivých strán zistili, že ich vodcovia týchto strán opäť oklamali. Slovenská jednota sa nevytvorila za cieľom protifašistického zjednotenia slovenského ľudu, ale na paralyzovanie a rozbitie úspešného vytvárania volebných blokov socialistických a komunistických robotníkov, ktoré nastalo po 1. máji 1938.¹¹ Slovenská jednota mala zabrániť aj vytvoreniu jednotných protifašistických blokov v obecných zastupiteľstvách, ktoré zásluhou komunistických členov nezostávali bezmocnou slúžkou notárov, ako si to priala buržoázia, ale sa v akciách za obranu republiky stali dôležitou politickou tribúnou. Najmä po okupácii Rakúska fašistickým Nemeckom v marci 1938 a počas zákazu všetkých politických schôdzí v Československu v apríli 1938 (a ďalej

a utlačáňaných národov. Pozri napr. S i d o r, *Slovenská politika na pôde pražského snemu*, II., 255.

⁷ Gottwald Kl., *Spisy* VIII, 253.

⁸ Tamtiež, 253—254. — Do „Slovenskej jednoty za československú republiku a demokraciu“ patrili tieto strany: Republikánska strana zemeľského a maloroľníckeho ľudu (agrári), Československá sociálnodemokratická strana robotnícka, Československá strana národnosocialistická, Československá živnostensko-obchodnícka strana stredostavovská, Československá strana ľudová (Mičurova), Slovenská národná strana a Národné zjednotenie.

⁹ Maďarskú iredentu v ČSR predstavovala Zjednotená maďarská kresťansko-sociálna a Maďarská národná strana vedená grófom Jánom Esterházym. Ukrajinských nacionalistov reprezentoval Autonomný zemeľský sojuz vedený Andrejom Bródym, poľských separatistov Poľské stromictva v Czecho-slowacii na čele s tešínskym advokátom Leonom Wolfom. Henleinovci na Spiši boli združení v KdP (Karpaten Deutsche Partei), filiálke SDP (Sudetendeutsche Partei).

¹⁰ Gottwald Kl., *Spisy* VIII, 254.

¹¹ Jednotné prvomájové oslavy 1938 boli na mnohých miestach súčasne volebnými nástupmi. V máji 1938 sa na Slovensku vytvoril rad volebných blokov medzi KSČ, sociálnou demokraciou a národnými socialistami a tieto bloky sa dohodli, že v obecných zastupiteľstvách budú spoločne bojovať za hospodárske, sociálne a politické požiadavky obyvateľstva. Po vytvorení Slovenskej jednoty z koalíčných strán a Slovenskej národnej strany — keďže do tohto volebného bloku KSČ neprijali — KSČ išla do obecných volieb samostatne.

až do Mnichova) boli obecné zastupiteľstvá takmer jedinou zložkou, ktorá mohla tlmočiť ochotu a odhodlanie obyvateľstva brániť republiku. Tieto akcie boli významné preto, že obecné zastupiteľstvá ako volené orgány nehovorili len za seba, ale aj za svojich voličov.

Slovenská jednota však splnila úlohu, ktorú od nej požadovala buržoázia a tzv. socialisti. Dočasne dezorientovala slovenský ľud, roztrieštila hlasy voličov a pomohla ľudákovi a ostatným republike nepriateľským stranám získať pomerne významné volebné víťazstvo. Na niektorých miestach HSLŠ v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami do obecných zastupiteľstiev dosiahla až 100 % prírastok hlasov, keď najväčší úbytok hlasov zaznamenali práve koalíčné strany združené v Slovenskej jednote. Hlasy vo voľbách však stratila aj KSČ. Ako príčinu poklesu hlasov pre KSČ možno hľadať v tom, že KSČ v boji proti separatistom ešte nedostatočne prebojovávala vlastný, proletársky program riešenia národnostnej otázky proti ľudáckej autonómii.¹²

V danej situácii Slovenská jednota nemohla byť hrádzou proti ľudáckemu separatizmu aj preto, že slovenský ľud sa do obrany republiky zapájal v nádeji na splnenie svojich národnostných požiadaviek, ktoré KSČ zhrnula v známom „Pláne hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska“ prijatom na celoslovenskej konferencii v Banskej Bystrici 16.—17. mája 1937. No vedenia strán združených v Slovenskej jednote riešenie národnostnej otázky navrhované komunistami neuznávali, bojovali proti nemu, avšak nijaký akčný program, ktorý by bol aspoň fiktívnou náhradou za „Plán hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska“ vytvoriť nedokázali. Nechávali teda voľné pole propagácii ľudáckej autonómie.

Krajinské vedenie KSČ na Slovensku si uvedomilo, že hoci Slovenská jednota bola vytvorená výlučne na paralyzovanie vzrastajúceho vplyvu KSČ, mohla by byť vhodnou základňou pre vybudovanie mohutnej jednotnej organizácie na obranu republiky. Preto Krajinské vedenie, keď vo svojom uznesení upozorňuje na nacionálny charakter Slovenskej jednoty, hovorí, že táto skutočnosť nemôže byť prekážkou pre zaradenie KSČ do Slovenskej jednoty. Práve účasť KSČ, ako strany štyroch národností (Slovákov, Čechov, Maďarov a Nemcov) v Slovenskej jednote mohla zabrániť tomu, aby Slovenská jednota mala nacionalistický protinemecký a protimaďarský charakter, ale aby smerovala len proti maďarským iredentistickým stranám a nemeckej Henleinovej strane.¹³ Po začlenení KSČ do Slovenskej jednoty KSČ mala mať za úlohu naďalej sa snažiť o spoluprácu s nemeckou sociálnodemokratickou stranou, so spišskými protihenleinovskými Nemcami a inými demokratickými silami, „aby sa tak Slovenská jednota vyvinula v politicky najvýznamnejšiu jednotu národov Slovenska verných republike“.¹⁴

Krajinské vedenie, vychádzajúc z rozboru danej situácie, vo svojom uznesení vytýčilo aj smernice pre postoj KSČ k HSLŠ ako celku. Upozorňuje, že najväčším nebezpečenstvom pre slovenský národ je politika vedenia HSLŠ, najmä

¹² *Slovenské zvesti* 1938, č. 119 (článok V. Širokého o príčinách strát KSČ v obecných voľbách na Slovensku).

¹³ Gottwald Kl., *Spisy* VIII, 254.

¹⁴ Tamtiež.

jeho najreakčnejšej a najextrémnejšej kliky vedenej Sidorom, ktorá sa pokúša „o hitlerizovanie ľudovej strany, autonomizmu dáva ideologický a politický obsah podľa Henleinovho vzoru, napodobňuje Henleina v tvorení usporiadaateľských oddielov,¹⁵ pokúša sa tiež o vyvolanie násilníckych protičeských nálad a psychózu očakávania lepšieho osudu Slovákov od okupovania Slovenska hitlerovskou mocou. Na Slovensku, podobne ako v nemeckých krajoch sa stáva príkazom volať po zásahu proti iredentistom a separatistickým rozvratníkom“.¹⁶ Volanie po zásahu vlády proti iredentistom a separatistom nebolo novou požiadavkou. Túto požiadavku vyslovovala KSČ už dávno predtým¹⁷ a rozhorčenie nad vzrastajúcou trúfalosťou fašistov a neochotou vlády zakročiť proti rozbiť sa republiky rástlo aj u príslušníkov iných strán.¹⁸

KSČ na základe skúseností predvídala, že československá vláda brániaca triedne a protiludové záujmy buržoázie aj v budúcnosti nebude ochotná zakročiť proti fašistom. Práve preto požiadavku zásahu proti fašistom Krajinské vedenie KSČ kládlo ako jeden bod z programu činnosti Slovenskej jednoty, ktorá vybudovaná podľa návrhov KSČ by bola schopná donútiť vládu, aby prestala pred fašistickými silami ustupovať a tým ich podporovať.

V uznesení Krajinského vedenia sa tiež konštatuje, že komunisti v priebehu dovtedajších bojov proti HSLS „nedostatočne osvetlili, že Sidorova politika nie je cestou k zabezpečeniu samobytnosti slovenského národa, ani autonómie, ale že naopak vedie k záhube Slovákov ako národa.“¹⁹ Nedostatkom totiž bolo, že strana dotiaľ viedla boj proti Sidorovi a tým aj proti separatistickej politike HSLS najviac zo všeobecného hľadiska obrany republiky,²⁰ no nepodarilo sa jej dostatočne osvetliť podstatu a cieľ ľudákmi propagovanej autonómie. Politika HSLS sa označovala za fašistickú najviac len v súvislosti so snahami orientovať československú zahraničnú politiku na bezvýhradnú podporu protisovietskej politiky Hitlera a v dôsledku paktovania predákov HSLS — najmä Sidora —

¹⁵ Podľa vzoru henleinovej FS (Freiwilliger Schutzdienst) začalo vedenie HSLS budovať polovojskové skupiny — Hlinkove gardy. Prvá skupina Hlinkovej gardy na Slovensku bola vytvorená v júli 1938 v Trnave. (*Slovák* 1938, č. 174, 3. augusta).

¹⁶ Gottwald Kl., *Spisy* VIII, 256.

¹⁷ Napr. už v „Pláne hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska“ sa žiadalo „štátny aparát očistiť od nepriateľov republiky a demokracie bez ohľadu na národnosť.“ (Sborník k VI., VII. a VIII. zväzku Spisov Kl. Gottwalda, 375—376). Aj v parlamente 29. marca 1938 V. Široký poukazoval na velezradnú trúfalosť henleinovho hnutia a zdôraznil, že vláda je povinná urobiť poriadok (Tamtiež, 430). Podobné požiadavky sa opakovali často a prichádzali aj priamo zo závodov, miest a dedín, no vláda ich ignorovala.

¹⁸ Sám predseda sociálnodemokratickej strany na Slovensku a minister spravodlivosti Dérer, aby lokalizoval rozhorčenie, hroziace na mnohých miestach prepuknúť v živelné potrestanie rozbiť sa republiky, vo svojom prejave v Devínskej Novej Vsi 25. júna 1938 sľúbil, že vláda pripravuje zákon o zriadení kárných súdov, pred ktoré postaví všetkých zamestnancov, ktorí berú plat alebo časť platu od štátu, ak sa zúčastnia činnosti podlamujúcej jednotu republiky (*Slovenské zvesti* 1938, č. 128). Podobne aj predseda vlády Hodža na zhromaždení agrárnej strany v Bratislave 5. júna 1938 vypovedal boj všetkými zákonnými ústavnými prostriedkami každému, kto poškodzuje dobré meno Slovenska a republiky, no súčasne ukázal, ako vážne tieto slová myslí, keď opäť ponúkol ľudákovi miesto vo vláde (Tamtiež, č. 111).

¹⁹ Gottwald Kl., *Spisy* VIII, 256.

²⁰ Tamtiež.

s predstaviteľmi beckovského Poľska a fašistického Nemecka. Menej, či skôr nedostatočne strana odhalovala, že HSLS je fašistickou stranou už svojou podstatou bojujúcou proti všetkému revolučnému a pokrokovému v slovenskom ľude, predovšetkým proti robotníckej triede a že autonómia nie je ničím iným ako mocenským prostriedkom pre nastolenie otvorenej fašistickej diktatúry na území Slovenska. V dôsledku toho značná časť príslušníkov ľudovej strany nesúhlasila a búrila sa proti paktovaniu vedenia HSLS s fašistickým Nemeckom a Poľskom, no v otázkach riešenia národnostnej otázky zotrvala prevažná časť príslušníkov HSLS na požiadavkách autonómie Slovenska v rámci Československej republiky. Preto Krajinské vedenie KSČ upozornilo slovenských komunistov, že pre ich pomer voči príslušníkom HSLS je potrebné mať na zreteli, „že väčšina príslušníkov ľudovej strany je autonomistického zamerania v duchu demokratickom, katolíckom, že sa vzpiera sidorovčine a že je za vernosť republiky“.²¹ Na základe tohto poznatku dospelo Krajinské vedenie KSČ k záveru, že je potrebné diferencovať medzi reakčnými stranami na Slovensku a „nie je možné ani z nacionálnych dôvodov stavať Hlinkovu stranu, hoci je tam krídlo Sidora, do jedného radu s Henleinom a Esterházym“.²² KSČ tu predovšetkým poukazovala na rozdiel medzi postavením slovenského národa a medzi postavením nemeckej a maďarskej menšiny v Československu. Štátotvorné, ústavné i faktické postavenie Slovenska v rámci republiky bolo iné ako u národnostných menšín. Hoci sa postavenie slovenského národa spravodlivo nevyriešilo, slovenský národ spolu s českým národom bol napriek tomu vládnúcim národom v republike a HSLS bola jednou zo strán vládnúceho národa. Vedenie HSLS kladlo postavenie slovenského národa na úroveň menšinových národností preto, aby takto mohlo otupovať záujem Slovákov na obrane republiky a naďalej spolu s henleinovcami a maďarskými iredentistami plniť úlohy Hitlerovej piatej kolóny v Československu. Krajinské vedenie KSČ vytýčilo preto pred komunistov novú úlohu, podujat sa spolu s koalíčnymi stranami do boja za ľudovú stranu, zabrániť tomu, aby ju jej vedenie stavalo do jedného frontu s Henleinom a Esterházym, ale aby sa aj ľudová strana začlenila do jednotného frontu slovenského národa, aby sa takto vo fronte Slovenskej jednoty stretli všetky slovenské strany — centralisti, autonomisti, socialisti a komunisti.²³ Novou politickou, strategickou a taktickou líniou KSČ po zasadnutí Krajinského vedenia KSČ bolo teda vybudovať jednotný front zo všetkých politických strán na Slovensku (a demokratických síl maďarského a nemeckého ľudu) včítane HSLS, nestotožňovať záujmy a názory radových členov s politikou vedenia HSLS, nebojovať proti HSLS ako celku, ale odhaľovať ciele vedenia HSLS pred jej členstvom a spolu s demokraticky zmýšľajúcimi príslušníkmi HSLS bojovať proti reakčnému vedeniu HSLS, proti henleinovcom a esterházyovcom. Bol to teda plán izolovania reakčného a fašistického vedenia HSLS.

Zasadnutie Krajinského vedenia KSČ navrhlo, aby sa pri obrane republiky

²¹ Tamtiež.

²² Tamtiež, 258.

²³ Tamtiež, 254.

Slovenská jednota svojou váhou postavila za riešenie najpálčivejšej otázky tlačiacej slovenský ľud — národnostnej otázky. Politickým programom Slovenskej jednoty na riešenie národnostnej otázky mal byť boj za hospodárske, sociálne a kultúrne potreby slovenského národa²⁴ vytýčené KSC v „Pláne hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska”. Tieto požiadavky boli súčasne aj stanoviskom KSC k pripravovanému národnostnému štatútu,²⁵ príprava ktorého bola počas r. 1938 hlavnou náplňou činnosti vlády v oblasti národnostnej politiky. Táto činnosť však bola bezvýsledná, jednak preto, že národnostný štatút a jeho prípravy mali len odvádzať pozornosť od bojov za proletárske riešenie národnostnej otázky, jednak preto, že vláda uznala HSLS za jediného reprezentanta slovenského národa a o riešení národnostnej otázky bola ochotná rokovať len s ľudákmi (práve tak ako s henleinovcami). Pri zjednotení politických strán v Slovenskej jednote a pri spoločnom boji za riešenie národnostnej otázky podľa návrhov KSC vláda by bola donútená prestať sa pretvarovať, že národnostným štatútom chce riešiť národnostnú otázku, ale túto by bola musela skutočne riešiť, a to so skutočnými, a nie fiktívnymi a samozvanými zástupcami slovenského národa, ktorými boli ľudáci. Takéto, proletárske riešenie národnostnej otázky by bolo nevyhnutne posilnilo obranyschopnosť republiky. Separatistické heslo autonómie by bolo stratilo svoju aktuálnosť a príťažlivosť, keďže prevažná väčšina príslušníkov HSLS stála na pozíciách autonómie len preto, že si od autonómie sľubovala splnenie v podstate tých istých požiadaviek, ktoré obsahoval „Plán hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska”. Splnenie týchto požiadaviek znamenalo upevnenie postavenia slovenského národa vo sväzku národov republiky a izoláciu separatistického autonomizmu, Hitlerovho pomocníka v jeho prípravách na prepadnutie Československa.²⁶

Veľmi významnou a vo formuláciách uznesení strany úplne novou je aj úloha, ktorú si vytýčili slovenskí komunisti v Košiciach: nadväzovaním politickej spolupráce najmä s mladšími vrstvami (t. j. buržoáznou protikomunistickou propagandou menej zafarbenými — pozn. autora) politických strán na Slovensku a aktívnou účasťou v slovenských národných inštitúciách a demokratických inštitúciách maďarských a nemeckých „pomáhať tvoríť novú vyspelejšiu ideológiu slovenského národa a formulovať pokrokové stanovisko Maďarov a Nemcov na Slovensku (podčiarkol autor)”.²⁷ Touto novou ideológiou sa myslela výchova slovenského ľudu k proletárskemu triednemu chápaniu národnostnej otázky, nový internacionalistický postoj k iným národnostiam, najmä voči českému národu a vykorenenie ideológie extrémneho nacionalizmu a náboženskej neznášanlivosti po desaťročia rozsievanej HSLS, cirkvou a buržoáziou. Taktó si KSC v Košiciach položila úlohu nielen stáť v čele boja za hospodárske, sociálne a kultúrne potreby pracujúceho ľudu, ale vytýčila si aj oveľa ťažšiu

²⁴ Tamtiež, 260—261.

²⁵ Tamtiež, 259.

²⁶ Tamtiež, 257.

²⁷ Tamtiež, 261.

úlohu: prevychovať slovenský ľud a zbaviť jeho myslenie nánosu buržoázných, pracujúcemu ľudu nepriateľských ideológií.

Nie je náhodou, že práve v Košiciach vyšla KSČ s konkrétnym návrhom zjednotenia slovenského národa a s návrhom na vytvorenie jednotnej protifašistickej organizácie vo forme Slovenskej jednoty. Situácia na to vhodná bola. V meštiackych a najmä v tzv. socialistických stranách úspešne prebiehala diferenciacia smerom k jednotnému frontu. Prvomájové manifestácie r. 1938, ktoré sa vo väčšine miest komunistickej strane podarilo usporiadať spoločne so sociálnymi demokratmi, národnými socialistami a zároveň aj s príslušníkmi iných strán,²⁸ ukázali, že slovenský ľud stále jasnejšie chápal, že úspešná obrana republiky proti hitlerovskej agresii je možná len na základe jednotného postupu. Na prvomájových jednotných manifestáciách sa zúčastnila aj značná časť Ľudákov, hoci vedenie HSLS prístup na jednotné manifestácie svojim členom priamo zakázalo, lebo vraj tam budú aj „naši najväčší nepriatelia — komunisti“ a bude sa tam manifestovať za československú národnú jednotu,²⁹ ktorú Slováci (pod pojmom Slováci však rozumeli len Ľudákov a tých čo boli za autonómiu) nemôžu uznať.³⁰ Ďalšou skutočnosťou, ktorá poskytovala reálne vyhliadky na zjednotenie slovenského národa, bolo organizačné vytvorenie Slovenskej jednoty. Organizačný základ zjednotenia demokratických a protifašistických síl slovenského národa bol položený, teraz išlo len o to, vstupom KSČ do Slovenskej jednoty a prijatím jej programu riešenia národnostnej otázky dať Slovenskej jednote skutočne ľudový a triedny politický program. No vodcovia tzv. socialistických strán (o meštiackych stranách ani nehovoriac) aj teraz, práve tak ako často predtým, odmietli návrh KSČ na vytvorenie jednotného frontu všetkých protifašistických síl Slovenska bez ohľadu na záujmy republiky, pracujúceho ľudu a tiež aj samotných svojich členov. Zabránili prijatiu KSČ do Slovenskej jednoty, čím práve v rozhodujúcom čase pre obranu republiky urobili zo Slovenskej jednoty hlavnú brzdu zjednotenia slovenského národa. Tým, že pred svojím členstvom vyhlasovali Slovenskú jednotu za protifašistickú jednotu zameranú na obranu republiky, podarilo sa im časť členov, na ktorých ešte mali značný vplyv, udržiavať v otázkach obrany republiky v pasivite a v spoliehaní sa na vládu. Väčšinu slovenského národa — príslušníkov KSČ, poctivo zmýšľajúcich Ľudákov a neorganizovaných občanov — do Slovenskej jednoty neprijali.

²⁸ Podľa neúplných a skreslených hlásení, ktoré došli Ministerstvu vnútra od okresných náčelníkov (nie od všetkých) zúčastnilo sa na Slovensku na jednotných prvomájových manifestáciách 63 810 osôb. V tomto počte nie sú započítané jednotné manifestácie usporiadané pod firmou osvetových komisií. — ŠUA Praha, zb. X/K/50.

²⁹ KSČ organizovala prvomájové manifestácie ako výraz jednoty národov Československa. Ľudácka propaganda zmysel tohto hesla bez rozpakov prekrútila na jednotu československého národa. Nevadilo jej to, že KSČ jednotu československého národa zavrhovala.

³⁰ *Slovák* 1938, č. 99, (30. apríla). — Napriek tomuto zákazu sa na jednotných manifestáciách zúčastnili nielen jednotlivci, ale aj celé organizácie HSLS, napr. v Košiciach. (ŠUA Praha, zb. X/K/50.) Účasť Ľudákov na jednotlivých manifestáciách nemohli zatajiť ani predáci HSLS, no túto skutočnosť sa snažili využiť na šírenie nacionalizmu a antikomunizmu tvrdeniami, že na jednotných manifestáciách boli len tí Slováci (t. j. v ich terminológii Ľudáci), ktorých sa Čechom, Židom a komunistom podarilo sľubmi a vyhrážkami zastrašiť. (*Slovák* 1938, č. 101, 3. mája.)

Skutočnosť, že vodcovia tzv. socialistických strán odmietli návrhy KSČ na protifašistické zjednotenie slovenského národa, nebola v ich politickej praxi ničím novým a nepredvídaným. KSČ v mobilizácii protifašistických síl na jednotný postup pri obrane republiky dosiahla určité výsledky nielen bez akéhokoľvek pričinenia tzv. socialistických vodcov, ale napriek ich zúrivému odporu, teda zdola. Aj tieto návrhy KSČ na vybudovanie mohutnej organizácie na obranu republiky zo Slovenskej jednoty nie je možné charakterizovať ako pokusy na budovanie jednotného a ľudového frontu zhora, cestou dohody KSČ so špičkami sociálnych demokratov a národných socialistov. Táto ponuka neznamena-
nala nič iné ako požiadavku, aby predáci rešpektovali názory a záujmy svojich členov. No odmietnutie spolupráce s komunistami teraz, v danej situácii malo na politický vývin na Slovensku oveľa nebezpečnejšie dôsledky ako kedykoľvek predtým. Fašistické sily v Československu sa vo februári 1938 aj navonok zjednotili,³¹ čo dalo za pravdu tvrdeniam KSČ, že HSLS neuskutočňuje nijakú vlastnú politiku, ale jej politiku určuje Berlín — predtým cez Varšavu, teraz už priamo a nezakryte cez Henleina.

V marci 1938 fašistické Nemecko okupovalo Rakúsko, čím sa v dôsledku posunutia hraníc ríše až k Bratislave nebezpečenstvo prepadnutia Československa bezprostredne priblížilo. Útoky fašistického Nemecka proti Československu sa neustále zvyšovali a dostávali charakter bezprostrednej prípravy otvorenej vojenskej agresie. V týchto útokoch hrali významnú úlohu tzv. spojenci Československa (Francúzsko a Anglicko), ktorí sa pod pláštikom záchrany mieru v Európe podujali pripraviť Československo na kapituláciu bez boja, predovšetkým zbaviť ho spojeneckej zmluvy so Sovietskym sväzom. Za takýchto podmienok svoju ofenzívu proti celistvosti republiky zvyšovali aj vnútorné fašistické sily. Zásluhou ničím nerušenej ľudáckej propagandy stavajúcej záujmy vedenia HSLS, ktoré vyhlasovala za záujmy celého slovenského národa nad záujmy a potreby republiky, bolo, že mobilizácia v máji 1938, keď ľud Československa bez váhania prejavil ochotu brániť republiku aj so zbraňou v ruke, nemala na Slovensku taký jednoznačný priebeh ako v českých krajinách a tiež aj nemeckých krajoch.³² V júni a v júli 1938 vedenie HSLS inscenovalo sústredený útok na politické myslenie a národnostné presvedčenie slovenského ľudu, keď si z USA objednalo návštevu delegácie Slovenskej ligy,³³ ktorá v slovenských

³¹ 27. februára 1938 uverejnil *Slovák* zprávy o rozhovoroch predstaviteľov HSLS s Henleinom a Esterházym. V rozhovoroch, ako aj v prejave, ktorý predniesol Hlinka 27. 3. predstaviteľom HSLS na ružomerskej fare, hovorí sa o potrebe spolupráce HSLS s henleinovcami Kundtom, Karmasinom a Esterházym, nakoľko vraj všetci bojujú takmer za to isté, uznávajú zvrchovanosť slovenského národa a hlavný cieľ národnostného zápasu maďarského a nemeckého ľudu na Slovensku vidia v dosiahnutí autonómie Slovenska. Zdôrazňuje sa tiež najmä to, že Henlein a Esterházy bojujú proti boľševizmu a teda majú s ľudákmi spoločnú cestu. (*Slovák* 1938, č. 48, 49, 27. februára, 1. marca.) Zaujímavé je, že v ten istý deň ako *Slovák* podrobnú zprávu o rozhovoroch uverejnil aj orgán Hillerovej NSDAP „Völkischer Beobachter“. (*Slovenské zvesti* 1938, č. 43, 2. marca). Toto verejné spojenectvo fašistov náš ľud výstižne nazval politickým sobášom Hlinku (Sidora)-Henleina-Esterházyho.

³² Gottwald Kl., *Spisy* VIII, 251.

³³ Slovenská liga bola jedným z krajských spolkov v USA a zabezpečovala podporu ľudáckeho separatizmu medzi Slovákmi v USA.

mestách a na vidieku na zhromaždeniach usporiadaných HSLS atraktívne ukazovala originál Pittsburskej dohody, na dôkaz toho, že republika nedala slovenskému národu to, čo aj sám prezident Masaryk zaručil v dohode svojím podpisom — autonómiu a slovenský snem. Všetky tieto skutočnosti boli varovným signálom, že ak sa aj naďalej ponechá vedeniu HSLS možnosť využívať roztrieštenosť slovenského ľudu a nevyriešenie národnostnej otázky pre svoje separatistické ciele, Slovensko sa postupne stane jedným z najslabších článkov v sústave obrany republiky. Napriek tomu však vodcovia tzv. socialistických strán odmietli reálne návrhy KSČ na vybudovanie protifašistickej jednoty slovenského národa a, žiaľ, mali na svoje členstvo ešte taký silný vplyv, že členstvo nebolo v najbližších týždňoch — do rozbitia Československa — schopné donútiť svojich vodcov, aby prijali návrhy KSČ na spoločný a jednotný postup pri obrane republiky a proti separatistickej politike HSLS. Znovu potvrdili, že záujmy buržoázie — ktorá sa nebála ničoho viac ako zjednotenia nášho ľudu — sú im oveľa bližšie ako záujmy proletariátu.

Uznesenie Krajinského vedenia KSČ na Slovensku vyplývajúce z reálneho rozboru situácie, aká vtedy na Slovensku bola, malo všetky predpoklady stať sa politickým programom jednotného boja slovenského ľudu za svoje hospodárske a politické požiadavky. No keďže vedenia strán združených v Slovenskej jednote návrhy KSČ nielen ignorovali, ale aby odviekli pozornosť slovenského ľudu od boja proti ľudáckemu separatizmu, naďalej svoj boj zameriavali proti KSČ, uznesenie sa stalo opäť iba propagačnou a mobilizačnou smernicou pre ďalšiu perspektívu za budovanie jednotného protifašistického frontu slovenského národa zdola. No pri rýchlym slede udalostí sústredene pracujúcich proti zjednoteniu pracujúceho ľudu a proti možnostiam úspešnej obrany republiky, proti ktorým bojovala samotná KSČ, bez podpory iných strán, ako aj tempo budovania jednotného frontu zdola nestačili prekaziť rozbitie Československej republiky spojenými silami zahraničného fašizmu a reakcie.

*

V druhej časti dní slovenského východu v Košiciach, t. j. 31. júla 1938 sa konala mohutná protifašistická manifestácia ľudu východného Slovenska.

Jednou z hlavných príčin, pre ktorú sa KSČ rozhodla usporiadať manifestáciu práve v Košiciach, bolo to, že práve na území východného Slovenska sa koncentrovali všetky národnosti obývajúce Slovensko: Slováci, Maďari, Nemci a Zakarpatskí Ukrajinci. Ani v jednej oblasti Slovenska neboli všetky tieto národnosti sústredené na takom malom území. Keď KSČ na Slovensku zdôrazňovala, že obrana republiky je nielen záležitosťou Slovákov, ale aj všetkých národností žijúcich na Slovensku, táto skutočnosť mala nesporne význam pre určenie miesta manifestácie.

Ďalšou príčinou, pre ktorú sa Krajinské vedenie KSČ na Slovensku rozhodlo usporiadať manifestáciu v Košiciach, bolo to, že v tomto období sa práve v Košiciach konala jubilejná Výstava slovenského východu, usporiadaná pri príležitosti dvadsiateho výročia trvania Československej republiky. O túto výstavu

bol značný záujem a počas jej trvania (od 15. júla do 4. septembra 1938) sa na nej zúčastnilo viac ako 330 000 návštevníkov,³⁴ čo značilo takmer 6500 osôb denne. Železnica a autobusy ČSD poskytovali návštevníkom výstavy v pracovný deň 33 % a v nedeľu 50 % zľavu pri cestovaní. Pri ubiedenosti slovenského proletariátu a roľníctva táto zľava bola iste u veľa účastníkov manifestácie rozhodujúcim činiteľom pre ich účasť na manifestácii.

Výstava slovenského východu v Košiciach sa konala pod patronátom československej vlády a Krajinského úradu v Bratislave. Bola to výstava z troch štvrtín kultúrno-národopisná a iba z jednej štvrtiny obchodno-hospodárska. Úrady usporiadaním výstavy chceli návštevníkom vštepíť presvedčenie o búrlivom rozvoji Slovenska v rámci predmníchovskej republiky a dokázať, že národnostná otázka v Československu vzhľadom na postavenie Slovenska vlastne ani neexistuje. Výstava preto nemohla hovoriť a ani nehovorila o skutočnom živote slovenského pracujúceho ľudu. Boli tu exponáty hovoriace o živote Masaryka, Štefánika, Beneša, Hodžu, expozícia znázorňujúca vývin krajinskej samosprávy na Slovensku, súborná výstava maliarov a sochárov zo Slovenska, výstava kníh, celoštátna výstava poľnohospodárskych strojov, výstava výrobkov východoslovenských podnikov (najmä magnezit), ukážky prírodného bohatstva východného Slovenska, výstava slovenského ovocinárstva, chovateľov oviec atď. Keďže výstava bola len zastieraním skutočného života slovenského pracujúceho ľudu, KSČ ju mohla vhodne pri hromadnej návšteve účastníkmi manifestácie agitačne využiť. Exponáty Výstavy slovenského východu mohli totiž hovoriť dvojakou rečou. Mohli zastierať a odvádzať pozornosť od skutočnosti, no pri správnom pohľade mohli veľa povedať, ako by mohol vyzeráť život Slovenska — nie na výstave, ale v skutočnosti — keby vláda bola ochotná splniť aspoň najzákladnejšie hospodárske a sociálne požiadavky slovenského ľudu. Exponáty z poľnohospodárstva, ovocinárstva a dobytkárstva ukazovali, že slovenské roľníctvo má všetky schopnosti pre racionálne hospodárenie, chýbajú mu však materiálne podmienky.

Dni slovenského východu v Košiciach organizované KSČ sa začali vlastne už v piatok večer, t. j. 29. júla 1938, keď komunisti z Košíc a blízkeho okolia prišli na stanicu privítať členov Krajinského vedenia KSČ na Slovensku a zástupcov ÚV KSČ na čele s Klementom Gottwaldom. Zo stanice išiel potom sprievod za spevu „Internacionály“ a prevolávania protifašistických hesiel mestom do Robotníckeho domu.³⁵

V sobotu 30. júla celý deň v Robotníckom dome zasadalo Krajinské vedenie KSČ na Slovensku. Počas zasadnutia sa zhromažďovali účastníci košickej manifestácie z celého východného Slovenska, no aj z ďalších krajov. Na priestranstve výstavišťa KSČ usporiadala pre účastníkov manifestácie kultúrny večierok pod heslom „Za zblíženie národov“. Na programe tohto večierka sa podieľalo

³⁴ *Slovák* 1938, č. 202 (6. septembra).

³⁵ *Slovenské zvesti* 1938, č. 148, (2. augusta).

14 proletárskych mládežníckych kultúrnych spolkov slovenskej, zakarpatsko-ukrajinskej, maďarskej a nemeckej mládeže.³⁶

V nedeľu 31. júla sa začal program košických dní vo včasných ranných hodinách. Dopoludnia bol na programe vylučovací bleskový turnaj robotníckych futbalových klubov a spoločná návšteva Výstavy slovenského východu.³⁷ Odpoľudnia bola manifestácia.

Manifestácia východoslovenského ľudu sa začala mohutným sprievodom Košicami, ktorý tiahol mestom (z Legionárskeho námestia) na športový štadión, za prevolávania hesiel zameraných proti fašizmu, na obranu republiky a za spevu revolučných piesní. Zaslúženú pozornosť v sprievode púťali krojované skupiny všetkých národností zúčastnených na manifestácii a alegorické vozy, svojou tematikou zamerané na obranu republiky, najmä mapa, ktorá názorne ukazovala krátku vzdialenosť pre lietadlá medzi SSSR a ČSR a Francúzskom a ČSR. Po príchode sprievodu na športový štadión vystúpili so svojim programom cvičenci FPT z Medzeva, Rožňavy, Lučenca, Rimavskej Soboty, Košíc a iných miest.

O počte účastníkov manifestácie v Košiciach sa nepodarilo nájsť nijaké písomné doklady. Podľa tvrdenia súdruhov, ktorí sa na manifestácii zúčastnili, počet účastníkov bol asi 20 tisíc alebo aj viac. Toto číslo by aspoň približne mohlo odpovedať pravde, keďže vraj sprievod bol takmer trikrát taký dlhý, ako jednotný prvomájový sprievod v Košiciach r. 1938, na ktorom sa podľa zprávy okresného náčelníka v Košiciach, poslanej Ministerstvu vnútra, zúčastnilo 8 tisíc osôb.³⁸ Z toho vyplýva, že manifestácia usporiadaná KSČ nebola len záležitosťou komunistov, ale záležitosťou najširších mas ľudu východného Slovenska, keďže počet účastníkov manifestácie niekoľkonásobne prevyšoval počet členov celej košickej oblastnej organizácie KSČ.³⁹ Najviac účastníkov manifestácie bolo pochopiteľne z okolia Košíc, no prišli aj skupiny zo značne vzdialených miest. Prípravnému výboru prišli prihlášky účasti mnohých skupín z Prahy, Ružomberka, slavošovských papierní a z Dobšinej.⁴⁰ Príchod osobitných vlakov ohlásili z Medzeva (prevažne nemecké obyvateľstvo), Prešova, Michaloviec a Sečoviec, autobusov z Rimavskej Soboty, Lučenca a Filakova.⁴¹ Na manifestácii sa zúčastnili početné skupiny zo Zakarpatskej Ukrajiny, Levoče, Kežmarku, Kráľovského Chlmca,⁴² ba aj z Bratislavy. Mnohé skupiny účasť v Košiciach spojili s bojom za svoje konkrétne miestne požiadavky,

³⁶ Tamtiež.

³⁷ Tamtiež.

³⁸ ŠÚA Praha, zb. X/K/50.

³⁹ Ako podklad — tiež len približný — o počte členov KSČ v oblasti Košice môže slúžiť zoznam vypracovaný policajným riaditeľom v Bratislave podľa materiálov nájdených na Krajskom sekretariáte KSČ v Bratislave po zákaze činnosti KSČ na Slovensku v októbri 1938. Podľa tohto zoznamu mala košická oblastná organizácia — ktorá bola jednou z najväčších na Slovensku — 145 organizácií s 1206 členmi. Archív Krajskej správy Ministerstva vnútra, Bratislava, č. 601—23—1.

⁴⁰ *Slovenské zvesti* 1938, č. 140.

⁴¹ Tamtiež, č. 137.

⁴² Tamtiež, č. 148.

ktorých splnenie žiadali na svojich transparentoch. Účastníci manifestácie z Rožňavy žiadali napr. maďarské gymnázium, z Rimavskej Soboty reguláciu Rimavice, z Filakova žiadali zvýšenie miezd v továrni na smaltovaný tovar „Sfinx“ atď.⁴³

Manifestačné zhromaždenie na športovom štadióne v Košiciach otvoril v mene Krajinského vedenia KSČ na Slovensku Július Ďuriš. Už vo svojom otváracom prejave, prednesenom slovensky i maďarsky, slovami: „Z tohto miesta vyhlasujeme, že sme tu a že sme pripravení republiku brániť kedykoľvek a za všetkých okolností“⁴⁴ načrtnol ústrednú líniu, po ktorej sa celé zhromaždenie uberalo. Po úvodnom slove Júliusa Ďuriša predniesol svoj prejav zástupca ÚV KSČ Klement Gottwald.⁴⁵

Na začiatku svojho prejavu Klement Gottwald pozdravil manifestáciu menom pražského a českého ľudu a menom nemeckých antifašistov. Na adresu všetkého slovenského ľudu povedal, že „nemeckí antifašisti v pohraničí, ktorí sa držia za najťažších podmienok, očakávajú a majú právo očakávať, že ľud Slovenska, bez ohľadu akej je národnosti, pochopí, že vec, za ktorou oni stoja, nie je len vecou Čechov a nemeckých antifašistov, ale aj vecou všetkých národov Slovenska“.⁴⁶ Pri rozbere politiky ľudáckeho nacionalizmu upozornil, že nemecký fašizmus znamená rovnaké nebezpečenstvo pre všetky národy Československa, a preto je potrebné odstrániť všetko, čo Čechov a Slovákov rozdeľuje a spojiť sa na obranu republiky proti spoločnému nepriateľovi. Klement Gottwald upozornil však zhromaždených aj na to, že „sú ľudia na Slovensku, ktorí tvrdia v rozpore so skutočnosťou, že vec obrany republiky je vecou Čechov a nie Slovákov, nie Maďarov, nie Ukrajincov. Ktorý Slovák chce, aby tu vládol Hitler? („Hlinka“ — ozýva sa zo zástupu.) Ani ten — odpovedal na výkriky Klement Gottwald — si to nemôže ako Slovák a katolík želať... ale keď sa niekto spája s Henleinom, páše zradu na národnej veci Slovákov“.⁴⁷ Ďalej Klement Gottwald vyvrátil názory šírené maďarskými iredentistami, že keď je Československo ohrozené hitlerovským fašizmom, môže mať z toho maďarské obyvateľstvo na Slovensku osoh. „Pravda je taká,“ povedal Kl. Gottwald, „že keď sa Česi a antifašistickí Nemci bránia proti hakenkreuzlerizmu, bránia tým aj národnú nezávislosť Maďarov, lebo Hitler nemá ďalej do Pešti než do Prahy... Keby padla Praha, Brno a Bratislava, padá aj Pešť, Debrecín i Segedín.“⁴⁸

Klement Gottwald vo svojom prejave na príkladoch ukázal, že hitlerovským fašizmom sú rovnako ohrozené všetky národy, a preto je sebaklamom čakať

⁴³ Tamtiež, č. 137.

⁴⁴ Tamtiež, č. 148.

⁴⁵ Pôvodné znenie prejavu Kl. Gottwalda sa nezachovalo. Zachoval sa len novinový komentár v *Slovenských zvestiach* č. 148, z 2. augusta 1938, ktorý bol zaradený aj do Spisov Kl. Gottwalda, zv. VIII, 266—268.

⁴⁶ Gottwald Kl., *Spisy* VIII, 266.

⁴⁷ Tamtiež, 267.

⁴⁸ Tamtiež.

ohľaduplnejší postup Hitlera voči niektorej národnosti, alebo dokonca čakaf od pomoci Hitlera splnenie svojich národnostných požiadaviek. Poukázal na to, že „ukrutné polozenie nenemeckých národov v Nemecku robí smiešnymi a podozrívými takéto očakávania“.⁴⁹ V oblasti boja za národnostné požiadavky Kl. Gottwald zdôraznil, že v Československej republike Slováci, Maďari, Nemci a Ukrajinci nemajú všetko, na čo majú právo, no jediná možnosť dosiahnuť to, čo nemajú, je vybojovať si to doma a nespoliehať sa na pomoc zo zahraničia.⁵⁰

V závere svojho prejavu Klement Gottwald pozdravil novú červenú zástavu košických organizácií a do jej žrde vbil ozdobný kliniec Ústredného výboru KSČ. Pri tomto slávnostnom akte povedal, že pod červenou zástavou v duchu jednoty a spoločných cieľov sa vedeli spojiť rozličné národy. Červená zástava v Španielsku a Číne stojí najvyššie v obrane republiky a komunisti chcú, „aby vedľa nej boli všetky zástavy, ktoré — ako aj táto — sú ohrozené hakenkreuzlerizmom, nech sú akejkoľvek farby a majú na sebe znaky akékoľvek!“⁵¹ Klement Gottwald svoj prejav ukončil slovami, ktoré boli mottom a vyjadrujú atmosféru vládnúcu na manifestácii: „Hitlerovskí útočníci cez Slovensko neprejdú!“⁵²

Ďalším rečníkom na manifestácii bol Viliam Široký. Vo svojom prejave poukázal na nebezpečenstvo pre republiku a na nebezpečenstvo hroziace Slovákom od okupácie Rakúska fašistickým Nemeckom. Ako predtým Kl. Gottwald aj on upozornil, že i napriek tomu sú v slovenskom tábore Iudia, ktorí sa nazdávajú, že z rúk Hitlera alebo Varšavy prímú autonómiu. Viliam Široký vo svojom prejave volal prítomných a ich prostredníctvom celý slovenský ľud do ešte aktívnejšej činnosti pri budovaní jednotného frontu národností Slovenska. Vymenoval všetky politické strany patriace do jednotného protifašistického súručenstva a znova zdôraznil, že do „tábora . . . jednoty národa patria aj príslušníci ľudovej strany, ľudová strana“!⁵³ Pravda, V. Široký pod ľudovou stranou myslel poctivých a zavedených členov HSLS, a nie separatistické a fašistické hlinkovsko-sidorovské krídlo, ktoré vo svojej politike zďaleka nevyjadrovalo záujmy a potreby prevažnej väčšiny členov HSLS.

Po prejave V. Širokého prehovorili zástupcovia ostatných národností žijúcich na Slovensku. V mene maďarského ľudu prehovoril Štefan Major, v mene nemeckého ľudu Juraj Schön a v mene zakarpatoukrajinského ľudu Olexa Borkaňuk. Vo svojich prejavoch všetci poukazovali a upozorňovali na nebezpečenstvo hroziace ľudu svojej národnosti od okupácie Slovenska hitlerovským fašizmom a menom demokratických síl svojho ľudu sľubovali vernosť republike a odhodlanie brániť jednotu a nezávislosť Československa.⁵⁴ Nakoniec

⁴⁹ Tamtiež, 268.

⁵⁰ Tamtiež.

⁵¹ Tamtiež.

⁵² *Slovenské zvesti* 1938, č. 148 (2. augusta).

⁵³ Tamtiež.

⁵⁴ Tamtiež.

⁵⁵ Tamtiež.

za demokratické a protifašistické sily inteligencie slúbili vernosť republike spisovateľa Marie Pujmanová a Zoitán Fábry.⁵⁵

V závere manifestácie prítomní jednohlasne prijali „Prehlásenie Krajinskej konferencie KSČ“,⁵⁶ ktoré sa súčasne stalo stanoviskom zasadnutia Krajinského vedenia KSČ na Slovensku, ako aj stanoviskom celej manifestácie k rokovaniam vlády o národnostnom štatúte v Československu.⁵⁷

V „Prehlásení“ sa konštatuje, že Československo svojím rozhodným vystúpením 21. mája (t. j. počas mobilizácie — pozn. M. F.) zachránilo mier v Európe. Súčasne sa tu aj vytýka zodpovedným činiteľom, predovšetkým vláde, že „po 21. máji nepostupovali s rovnakou rozhodnosťou pri úprave vnútorných pomerov republiky, t. j. dať pracujúcim masám nečeských národov čo je ich a pevnou rukou potlačiť všetkých rozbíjačov republiky a agentov vonkajšieho nepriateľa“.⁵⁸

Mobilizácia a najmä situácia, ktorá sa vytvorila po nej, bola totiž pre demokratické a protifašistické sily na Slovensku (a podobne aj v celej ČSR) istým rozčarovaním. Ukázala, že napriek vzrastajúcej propagande ľudáckych separatistov slovenský ľud je vo svojej prevažnej väčšine ochotný a odhodlaný brániť republiku. Ukázala, že nielen v slovenskom ľude, ale aj v samej HSLS extrémne sily predstavujú menšinu. A práve táto skutočnosť budila nádeje, že vláda konečne začne novú politiku v otázkach obrany republiky, novú politiku v riešení národnostnej otázky a prísne zakročí proti separatistickému vedeniu HSLS. Týmito nádejami je možné vysvetliť, že v druhom a treťom kole volieb do obecných zastupiteľstiev víťazstvo HSLS už nebolo také markantné ako v prvom kole.⁵⁹ Hoci mobilizácia jednoznačne ukázala, že vláda aj pri riešení vnútorných problémov môže sa jednoznačne oprieť o demokratické sily v pracujúcom ľude, predsa nemala vplyv na ďalšiu vnútornú (a aj zahraničnú) politiku československej vlády. Vláda nezakročila proti rozbíjačom a národnostnú otázku nezačala riešiť ani po mobilizácii. Hoci sa ukázalo, že politika vedenia HSLS sa stala brzdou v jednoznačnom zapojení sa Slovenska do obrany republiky, vláda aj naďalej pokračovala v jarmočných rokovaniach o národnostnom štatúte s predstaviteľmi HSLS, čím naďalej uznávala fašistickú HSLS za predstaviteľku slovenského národa a pomáhala šíriť ilúzie, akoby bolo v silách HSLS odstrániť biedu a zaostalosť Slovenska. O postupe československej vlády po mobilizácii sa košická manifestácia musela vysloviť, že „stratilo sa tak veľa času a 21. mája odrazení nepriateľa dostali sa znovu na koňa“.⁶⁰

⁵⁵ Ide tu zrejme o nepresnosť v štylizácii. V Košiciach nebola Krajinská konferencia, ale zasadnutie Krajinského vedenia KSČ na Slovensku. I keď sa na zasadnutí zúčastnili poslanci a senátori KSČ zo Slovenska a niektorí funkcionári oblastí a okresov, predsa sa nedá hovoriť o riadnej konferencii.

⁵⁷ *Slovenské zvesti* 1938, č. 148 (2. augusta).

⁵⁸ Tamtiež.

⁵⁹ Voľby do obecných zastupiteľstiev sa nekonali vo všetkých obciach naraz, ale v troch kolách. Prvé kolo prebehlo 22. mája (t. j. deň po vyhlásení mobilizácie), druhé 29. mája a tretie 12. júna 1938.

⁶⁰ *Slovenské zvesti* 1938, č. 148 (2. augusta).

Prítomní na manifestácii v Košiciach vo svojej rezolúcii protestovali proti nátlaku z istých zahraničných miest⁶¹ na Československo a označili tento nátlak za škodlivý a pre republiku nedôstojný. „Nátlaku je treba tam,“ hovorí sa v Rezolúcii, „odkiaľ je mier Európy a sveta najviac ohrozovaný, to je u fašistického útočníka. Národnostné pomery v Československu neohrozovali a neohrozujú mier a ich nová úprava je vnútornou záležitosťou Československa (podčiarkol M. F.). Československo sa nechce a nesmie stať obeťou výbojnosti známych podnecovateľov vojny.“⁶²

Rezolúcia poukazuje aj na to, že okupácia Československa hitlerovským Nemeckom by znamenala národnú katastrofu pre český, ako aj pre slovenský národ a jedinou cestou ako sa tejto katastrofe vyhnúť je jednota našich národov. Uvedomením si nevyhnutnosti jednotného postupu českého a slovenského národa účastníci prítomní na manifestácii sa jasne vyslovili, že väčšina slovenského národa odsudzuje separatistickú nacionalistickú politiku vedenia HSLS a najmä snahu zavliecť Slovensko do područia Hitlerovi. Znovu sa tu zdôrazňovalo, že „Hlinkova ľudová strana, ako strana slovenská a katolícka,⁶³ patrí do tábora tých, čo bránia republiku a Slovensko pred záplavou pangermánskeho imperializmu“.⁶⁴

Na manifestácii v Košiciach sa jednoznačne dišancovali aj prítomné maďarské demokratické sily od politiky Zjednotenej maďarskej kresťansko-sociálnej a Maďarskej národnej strany a zapojili sa do jednotného sväzku s inými národnými a národnosťami v Československu. Prijatím rezolúcie vyslovili aj maďarskí pracujúci súhlas s tvrdením, že „maďarský ľud má zvrchovaný národný záujem na tom, aby Slovensko nebolo pohltené trefou ríšou. Tí z maďarských grófov, ktorí sa spojili s Henleinom a jeho prostredníctvom s Berlínom, aby pomáhali rozbiť Československo, kopú hrob svojmu vlastnému národu“.⁶⁵

Záver „Rezolúcie“, ako aj celý priebeh manifestácie vyznel ako prejav ochoty všetkých protifašistických síl a všetkých národností Slovenska k spoločnej obrane republiky proti spoločnému nepriateľovi — hitlerovskému fašizmu. Zdôraznilo sa tu však, že toto zjednotenie, nevyhnutné pre obranu republiky, musí byť podložené a zabezpečené tým spôsobom, že československá vláda pri úprave národnostných pomerov v Československu bude mať na zreteli predovšetkým potreby všetkého pracujúceho ľudu obývajúceho územie Slovenska. „Nie uspokojenie mocenských a rozbíjačských chýfok otvorených i tajných agentov tretej ríše, ale uspokojenie jazykových, kultúrnych a politických potrieb pra-

---

⁶¹ Týmto výrokom sa myslí nátlak Anglicka a Francúzska na Československo, predovšetkým pripravovaná návšteva lorda Runcimana do Československa. V rezolúcii sa to nemohlo povedať otvorene, vzhľadom na buržoáznú cenzúru.

⁶² *Slovenské zvesti* 1938, č. 148 (2. augusta).

⁶³ V Košiciach sa niekoľkokrát poukázalo na katolícky charakter HSLS. Tým sa upozorňovalo veriace obyvateľstvo, že rozoštvávanie a podnecovanie fanatického nepriateľstva proti neľudákovi a iným národom je v rozpore s kresťanskou ideológiou.

⁶⁴ *Slovenské zvesti* 1938, č. 148 (2. augusta).

⁶⁵ Tamtiež.

cujúcich más nečeských národov musí byť cieľom chystanej novej úpravy národnostnej.”⁶⁶

Manifestácia ľudu východného Slovenska v Košiciach bola začiatkom odlišnej formy boja slovenských komunistov za vybudovanie jednotného a ľudového frontu proti fašizmu a na obranu republiky. Budovanie jednotného a ľudového frontu sa prenieslo z oblasti individuálneho presvedčovania príslušníkov jednotlivých politických strán (najmä sociálnych demokratov a národných socialistov) o potrebe jednotného postupu v otázkach obrany republiky do oblastí budovania jednotného postupu celého slovenského národa a ostatných národností žijúcich na Slovensku. Takúto formu si vynútila situácia, aká vtedy bola v meštiackych a tzv. socialistických stranách. Čoraz viac poctivých členov týchto strán chápalo potrebu jednotného postupu v otázkach obrany republiky. O tom svedčí skutočnosť, že predáci tzv. socialistických strán, aby paralyzovali ochotu svojho členstva na jednotný a spoločný postup s komunistami, boli nútení vytvoriť „Slovenskú jednotu”. No situácia bola taká, že aj keď značná časť príslušníkov tzv. socialistických a aj meštiackych strán s rozbiejačstvom svojich vodcov nesúhlasila, prípadne o správnosti ich politiky pochybovala, predsa im nebolo ľahké prekonať brzdu straníckych tradícií, dlhoročnú a cieľavedomú antikomunistickú výchovu a pre jednotný a spoločný postup s komunistami vymanif sa jednoznačne a natrvalo spod vplyvu svojich vodcov. Nebolo to ľahké aj preto, že vlastne vedenie nijakej strany a dokonca ani vedenie HSLS sa otvorene nevyslovilo proti obrane republiky, ale každá strana vydávala svoj program za najsprávnejší pre možnosti obrany republiky, napriek tomu svojou praktickou činnosťou zameranou na rozbiejanie a znemožňovanie triednej protifašistickej jednoty pracujúceho ľudu všetky tieto strany úspešnú proletársku obranu republiky znemožňovali. Preto KSČ neuspориadala manifestáciu v Košiciach ako jednotnú manifestáciu politických strán (ako boli napr. jednotné prvomájové manifestácie r. 1938), ale ako manifestáciu všetkých národností, všetkého pracujúceho ľudu, bez ohľadu na stranícku a náboženskú príslušnosť účastníkov. Protifašistické zjednotenie po národnostnej línii dávalo možnosti pre zapojenie neorganizovaného obyvateľstva do obrany republiky a dávalo väčšie predpoklady, že príslušníci jednotlivých strán dokážu sa ľahšie vymanif spod vplyvu svojich vodcov a v záujme obrany republiky a slovenského národa skôr sa dokážu povzniesť nad stranícke, ideologické a náboženské rozdiely. Preto aj program, ktorí účastníci košickej manifestácie prijali vo forme „Prehlásenia”, nevyjadroval záujmy jednej strany alebo určitej politickej skupiny, ale vyjadroval záujmy všetkého pracujúceho ľudu Slovenska. Celonárodný charakter programu boja za proletárske a ľudové riešenie národnostnej otázky ako priamej súčasť obrany republiky nevyvracia ani tá skutočnosť, že program vypracovalo Krajské vedenie KSČ na Slovensku, teda vedenie jednej z politických strán. Iný program však manifestácia ani prijať nemohla, keďže program na riešenie národnostnej otázky mali na Slovensku len dve politické strany: KSČ, ktorej

⁶⁶ Tamtiež.

program bol zhrnutý v „Pláne hospodárskeho sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska” a HSLS svoj program separatistickej autonómie, ktorý však manifestácia ako prot ľudový a pre republiku nebezpečný odsúdila a zamietla. Práve skutočnosť, že manifestácia v otázkach riešenia národnostnej otázky a obrany republiky prijala program vypracovaný KSČ svedčí o tom, že politika KSČ bola totožná so záujmami všetkého pracujúceho ľudu na Slovensku a ľud túto politiku prijímal a bol ju ochotný podporovať.

Na manifestácii v Košiciach, práve tak, ako aj v „Pláne hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska” KSČ znovu postavila boj za proletárske riešenie národnostnej otázky ako neoddeliteľnú súčasť boja proti narastaniu fašizmu v Československu a za obranu republiky proti agresii fašistického Nemecka. Ukázalo sa, že boj za národnostné požiadavky, ktoré po celé desaťročia buržoázia využívala na podporu svojich mocenských zápasov a ktorý bol hlavným zdrojom nepriateľstva medzi národmi, môže sa stať vtedy, keď boj za riešenie národnostnej otázky vezme do rúk pracujúci ľud vedený revolučnou komunistickou stranou, významným pomocníkom pri zjednocovaní pracujúceho ľudu rôznych národov. A práve v období obrany republiky, v podmienkach, keď hitlerovský fašizmus rovnako ohrozoval existenciu všetkých národov, stával sa boj za národnostné požiadavky pod vedením KSČ významnou základňou pre vybudovanie protifašistickej jednoty všetkých národov a národností v Československu. Komunistická strana však nemohla vyriešiť národnostnú otázku, mohla len mobilizovať a viesť pracujúci ľud do bojov proti buržoázii nielen vládnuceho národa, ale aj proti buržoázii ostatných národností za národnostné požiadavky. Preto v posledných mesiacoch existencie republiky, keď sa nebezpečenstvo rozbitia republiky bezprostredne priblížilo, záležalo viac ako kedykoľvek predtým na postoji československej vlády. Pre úspešné možnosti obrany republiky bolo rozhodujúce, či sa vláda oprie o pracujúci ľud a splní aspoň najzákladnejšie požiadavky a potreby ľudu Slovenska, alebo neochotou riešiť základné národnostné požiadavky nechá voľné pole pre šírenie nacionalizmu a separatistických autonomistických ilúzií a pre upevňovanie a narastanie fašistických síl na Slovensku. Žiaľ, československá vláda, brániaca triedne záujmy buržoázie pred pracujúcim ľudom, rozhodla sa aj naďalej zotrvať na druhej alternatíve, ktorá bola jedným z hlavných smerov vedúcich k rozbitiu Československa fašistickým Nemeckom.

*

Zasadnutie Krajinského vedenia KSČ na Slovensku a manifestácia pracujúceho ľudu východného Slovenska v Košiciach mali veľký význam pre ďalšie zapojenie sa Slovenska do obrany republiky. V Košiciach sa KSČ postavila na čelo všetkých demokratických síl slovenského národa a národnostných menšín na obranu národnej nezávislosti proti hitlerovskému fašizmu a vnútorným fašistickým silám a zhromaždení uznali KSČ za vedúcu silu v našom ľude, keď prijali jej program obrany republiky a riešenia národnostnej otázky. Košická

manifestácia však ukázala cestu pre usporiadanie ďalších manifestácií proti fašizmu a za obranu republiky na Slovensku, z ktorých sa však, žiaľ, pre krátkosť času do rozbitia republiky uskutočnili iba dve (okrem manifestácií miestneho významu). 4. septembra 1938 KSC usporiadala mohutnú manifestáciu v Trnenci, okr. Šaľa n. Váhom a v ten istý deň bola manifestácia v Žiline. V Trnenci sa slovenský, maďarský a nemecký ľud južného Slovenska jednoznačne vyslovil za spoločnú obranu republiky a apeloval na vládu, aby zmenila svoju politiku voči fašistickým silám v Československu a svoju politiku v oblasti riešenia národnostnej otázky. No ešte markantnejším dôkazom úspešného zjednocovania protifašistických síl na Slovensku zdola bola manifestácia 4. septembra 1938 v Žiline. Túto manifestáciu — na rozdiel od manifestácie v Košiciach a Trnenci — neusporiadala samotná KSC, ale spoločne asi s päťdesiatimi stranami, organizáciami, spolkami a inštitúciami, príslušníci ktorých dokázali donútiť svoje miestne vedenia zúčastniť sa na manifestácii a ktoré reprezentovali všetok politický, hospodársky a kultúrny život v Žiline a na okolí. Na tejto manifestácii — hoci hlavné vedenie HSLS zakázalo svojim členom účasť na žilinskej manifestácii⁶⁷ — okrem iných rečníkov prehovoril aj tajomník HSLS zo Žiliny, ktorý v mene demokraticky a protifašisticky zmýšľajúcich príslušníkov HSLS vyslovil ochotu a potrebu brániť republiku proti hitlerovskej agresii. Už sama skutočnosť, že sa takáto manifestácia uskutočnila v Žiline, v mieste silných ľudáckych pozícií, svedčí o tom, že zjednocovanie protifašistických síl na Slovensku na obranu republiky a existencie slovenského národa nachádzalo na Slovensku čoraz väčší ohlas. Postupne sa stávalo skutkom želanie Krajinského vedenia KSC na Slovensku, vyslovené na zasadnutí v Košiciach, aby sa v jednotnom fronte slovenského národa stretli všetky slovenské strany — centralisti, autonomisti, socialisti a komunisti.⁶⁸ To všetko zvyšovalo možnosti obrany republiky a marilo nádeje fašistického vedenia HSLS, že pre podporu separatistickej autonómie sa jej podarí získať väčšinu slovenského ľudu.

Mohutné manifestácie proti fašizmu a za obranu republiky na Slovensku sú jasným dôkazom toho, že český ľud nebol v obrane republiky osamotený, ale že po jeho boku stáli všetky protifašistické sily Slovenska, čo malo pre možnosti úspešnej obrany republiky veľký význam. Túto skutočnosť však buržoázna vláda nevyužila, nechcela sa oprieť o masy pracujúceho ľudu, keďže v narastaní ochoty nášho ľudu brániť republiku videla zvyšovanie vplyvu KSC a revolucionizovanie proletariátu. Toho sa buržoázia bála viac ako hitlerovskej okupácie, a preto výsledky v budovaní jednoty národov a národností v Československu donútili vládu v posledných týždňoch a dňoch trvania republiky ešte vo zvýšenej miere taktizovať, klamať a pretvarovať sa, aby sa jej nakoniec podarilo prijať mníchovský diktát. Zrada československej vlády a buržoázie na pracujúcom ľude je o to faššia a zločinnejšia, že skutočne nebolo nijakých objektívnych príčin, pre ktoré by sa predmníchovská republika nebola mohla ubrániť pred rozbitím a diktatúrou hitlerovského fašizmu a jeho ľudáckych vazalov.

⁶⁷ *Slovák* 1938, (2. septembra).

⁶⁸ Gottwald Kl., *Spisy* VIII, 254.